

สิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้
กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี*
Community Rights in Management and Utilization of Natural Resources
and Forestry: A Case Study of Ban Dong Yang Forest Communities, Ko-e,
Khueang Nai District, Ubon Ratchathani Province

บุญมี โททำ

Boonmee Totum

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author. Email: sakhonlatee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ 2) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี 3) เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 คน และการสนทนากลุ่มย่อยจำนวน 10 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) หลักสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ คือ หลักอุดมการณ์ของกลุ่มคนที่รวมตัวกัน มีอำนาจอันชอบธรรมในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ (2) ปัญหาด้านการจัดการ ประกอบด้วย ปัญหาการดำเนินงานของคณะกรรมการ การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การวางแผนพัฒนาป่า ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาการใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย การใช้ประโยชน์จากบุคคลต่างถิ่น การใช้ทรัพยากรที่ไม่เกิดประโยชน์สูงสุด การลักลอบตัดไม้มีค่า ขาดการกำหนดห้วงเวลาการใช้ประโยชน์ การรุกรานเขตป่า (3) แนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้

* Received February 9, 2020; Revised April 29, 2020; Accepted June 14, 2020

ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ ประกอบด้วยปัจจัย 3 ด้าน ได้แก่ (1) ปัจจัยภายในคือความร่วมมือและความเข้มแข็ง (2) ปัจจัยภายนอกคือการสนับสนุนและส่งเสริม (3) ปัจจัยเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จ

คำสำคัญ: สิทธิชุมชน; การจัดการ; การใช้ประโยชน์; ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้

Abstract

This research aims to 1) synthesis fundamental rules and concepts about community rights in the management and utilization of natural resources and forestry. 2) Analyze community rights problems in management and utilization of natural resources and forestry: a case study of Ban Dong Yang Forest Communities, Ko-e, Khueang Nai District, Ubon Ratchathani Province. 3) Provide the optimal solution for solving community rights problems in management and utilization of natural resources and forestry: a case study of Ban Dong Yang Forest Communities, Ko-e, Khueang Nai District, Ubon Ratchathani Province. This research is a qualitative research that deployed 12 people in-depth interviews and focusing on 10 people group discussion by specific selection. Furthermore, data analysis is analyzed in contents and then written descriptions.

The research results present (1) a fundamental rule of community rights in the management and utilization of natural resources and forestry is the ideal rule of a community having a particular characteristic in common to conserve, reconstruct, maintain, usage environment, social and economic. (2) The management problems relating to working process of committees, collaborative community, support from outside organizations, planning of forest development, understanding, utilizations which are benefits of nonlocal people, sub-optimal of resource usages, smuggling of valuable trees, lacking limit time for usage, and trespass. (3) The optimal solutions for solving community rights in the management and utilization of natural resources and forestry consist of three main points (1) internal factors on collaboration and strength, (2) external factors on support and promotion (3) conditional factors on the way to success.

Keywords: Community Rights; Management; Utilization; Natural Resources and Forestry

บทนำ

สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2550 เป็นต้นมา มีการเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชน และคัดค้านนโยบายที่มีผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวภาคประชาชนหลากหลายพื้นที่ในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง จนถึงช่วงก่อนการเลือกตั้งในปี 2562 มีการผลักดันนโยบายที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็ว อาทิเช่น การจัดการปัญหาขยะ โดยการส่งเสริมให้มีโครงการโรงไฟฟ้าขยะ ซึ่งได้รับยกเว้นการทำรายงาน EIA หรือการผลักดันให้ภาคตะวันออกกลายเป็นพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยได้รับยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ รวมถึงนโยบายทวงคืนผืนป่า ซึ่งมีการปราบปรามผู้กระทำความผิดโดยเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่และใช้มาตรการที่รุนแรงเข้าดำเนินการ ทำให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนผู้อาศัยอยู่ในเขตป่าและกำลังอยู่ในกระบวนการแก้ไขปัญหา กับภาครัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (EnLAW, 2019) อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43 บัญญัติให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ บทบัญญัติดังกล่าวเป็นมาตรการในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ใช่ให้รัฐหรือเอกชนเท่านั้นในการบริหารจัดการ และการบำรุงรักษา หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดย้อมมีอยู่เพื่อการดำรงชีพของประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้น ประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้นย่อมต้องเป็นผู้มีสิทธิเหนือทรัพยากรนั้น ๆ ในการที่จะอนุรักษ์และจัดการ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ ได้รับการดูแลรักษาเพื่อใช้ประโยชน์ให้ยั่งยืน (Sintiphong, 2015) และเป็นการให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพยากรร่วมโดยชุมชนในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดกับทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้เสียในทรัพยากรของชุมชนโดยตรงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ทรงสิทธิในสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการ ร่วมดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการกำหนดหน้าที่ร่วมกันในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และประชาชนทั่วไป (Intachaiwong, 2017)

ทั้งนี้ เพราะในอดีตชุมชนดั้งเดิมสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีทรัพยากรเพียงพอกับจำนวนประชากร ชุมชนมีสิทธิในทางปฏิบัติที่จะจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเองจนกระทั่งเมื่อสังคมขยายตัวในทุก ๆ ด้านแล้วเกิดความเป็นรัฐ และรัฐทำหน้าที่เป็นผู้จัดสรรทรัพยากรโดยมีอำนาจเหนือชุมชน ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีความทันสมัยมากขึ้นและมีความเป็นอุตสาหกรรม การพัฒนาอย่างไม่ถูกคิด ก่อให้เกิดปัญหากระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งมีอุปสรรคในการใช้สิทธิของชุมชนเพื่อจัดการความเป็นอยู่ของตน จนเป็นที่มาของความท้าทายเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนที่จะจัดการทรัพยากรภายในท้องถิ่นของตน เพราะบุคคลไม่มีสิทธิถาวรในทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ แต่จะมีสิทธิเป็นชั่วคราวเมื่อใช้ทำกิน ใช้ตั้งบ้านเรือนเท่านั้น (Satyawattana, 2003) สิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ใน

ทรัพยากรของบุคคลจะไม่มีสิทธิในลักษณะที่เป็นสิทธิกีดกันคนอื่น (exclusion) โดยสมบูรณ์ การทำกินหรือการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรต่าง ๆ จะต้องไม่ทำลายฐานความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรนั้น เพราะการจัดการป่าชุมชน หากเปรียบลักษณะของสินค้าในทางเศรษฐศาสตร์ จะพบว่า มีลักษณะเป็นทรัพยากรร่วม (Common pool resource) (Ostrom, 1990; Satianthai, 1995; Sukwong, 2008) กล่าวคือการกีดกันการเข้าไปใช้ประโยชน์ของบุคคลกระทำไม่ได้ยาก และการใช้ประโยชน์ของบุคคลคนหนึ่งไปลดปริมาณทรัพยากรของคนต่อไปลง และในขณะเดียวกันการร่วมมือในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากร เปรียบเสมือนสินค้าสาธารณะ (Public goods) จะเผชิญปัญหาของการเอาตัวรอดที่แต่ละคนจะไม่ร่วมมือกัน (Free rider) เพราะเนื่องจากไม่ช่วยกันดูแลรักษาแต่ก็ได้รับประโยชน์ (Bunnak, 2011) จำเป็นจะต้องมีการกำหนดกติกาหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านการอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูสภาพของทรัพยากรและการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม รูปแบบของการจัดการป่าชุมชนจึงเป็นเรื่องของพฤติกรรมทั้งในระดับปัจเจกและการกระทำร่วมกัน (Collective action) ซึ่งก็คือการปรับปรุงสถาบันเชิงสังคม ให้ความสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นชุมชน ทั้งสภาพของระบบนิเวศและระบบสังคม การเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในการกำหนดกติกาจะทำให้เกิดการยอมรับและร่วมมือกันปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างสันติสุข

ชุมชนอีสานในสถานการณ์ใหม่ ซึ่งถูกละเมิดสิทธิชุมชน ได้ปรับตัวจากการยอมจำนน หลบหลีก และการหวังพึ่งอำนาจที่เหนือกว่า มาเป็นเคลื่อนไหวทางสังคมและกดดันต่อรัฐด้วยสันติวิธี ขณะเดียวกันก็มี การปรับตัวทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจและปรับกติกาและกลไกการจัดการชุมชน (Choosakul et al. 2007) การให้สิทธิของชุมชน และสิทธิของบุคคลมีส่วนร่วมกับรัฐในการคุ้มครองรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ และร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นการส่งเสริมและผลักดันให้เกิดสิทธิชุมชนเป็นธรรมอย่างแท้จริงและยั่งยืน แต่เนื่องด้วยหน่วยงานของภาครัฐส่วนใหญ่ยังคงยึดถือกฎหมายต่าง ๆ ที่มีมาก่อนรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งยังไม่ได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิชุมชน ชุมชนดั้งเดิม ตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้จึงทำให้ในระยะที่ผ่านมา เกิดความขัดแย้งในการจัดการ การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ประกอบกับชุมชนเองก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจ ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า จึงทำให้ชุมชนมีความต้องการหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และความเข้าใจในสิทธิชุมชนของตนเองในขอบเขตและพื้นที่ที่จะบริหารจัดการและใช้ประโยชน์ร่วมกันของทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ โดยเฉพาะป่าชุมชนซึ่งเป็นป่าที่ได้รับการจัดตั้งถูกต้องตามกฎหมายพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และเป็นป่าที่ชุมชนได้อยู่อาศัยใช้ประโยชน์มากมายในการดำรงชีวิต (Maliwan et al. 2018)

ป่าชุมชนบ้านดงยาง ตำก้อเอ อำเภอกะปง จังหวัดอุบลราชธานี มีเนื้อที่จำนวน 839 ไร่ เป็นป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านดงยางหมู่ 8 และ หมู่ 12 เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ยางนา เต็ง รัง เป็นต้น มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย ติดกับลำน้ำสำคัญคือลำ

เชบกทำหน้าที่หล่อเลี้ยงผืนป่าและพื้นดินให้ชุ่มชื้น ป่าชุมชนดังกล่าวถือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน สมาชิกของชุมชนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่าเป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร เป็นแหล่งสรรพสินค้าใหญ่ของชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็มีปัญหาจากสมาชิกของชุมชนอื่นที่เข้ามาแย่งชิงทรัพยากร ปัญหาจากสมาชิกของชุมชนเองที่ไม่ให้ความร่วมมือในการดูแลรักษาป่าชุมชน การลักลอบตัดไม้มีค่าในป่า (Ubon Provincial Statistical Office, 2019) ปัญหาจากข้อกฎหมายที่ให้อำนาจกับชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ในระดับที่จำกัด ไม่สามารถมีอำนาจสิทธิเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการบริหารจัดการและสภาพปัญหาการบริหารงานในรูปของคณะกรรมการป่าชุมชน ตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอีกด้วย ดังนั้น จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้
2. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารรายงานสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อทราบสภาพปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนบ้านดงยาง และเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ จังหวัดอุบลราชธานี

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ดังนี้

(1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการศึกษาสภาพปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนบ้านดงยาง จำนวน 12 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนจำนวน 2 คน ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านดงยางหมู่ 8 และหมู่ 12 กรรมการป่าชุมชนและตัวแทนชาวบ้านผู้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนจำนวน 5 คน ประชาชนชาวบ้านซึ่งเป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องป่าชุมชนของหมู่บ้าน จำนวน 2 คน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับป่าชุมชนจำนวน 2 คน และเจ้าอาวาสวัดบ้านดงยางผู้นำจิตวิญญาณในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่า 1 รูป โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Samplings)

(2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านดงยาง ด้วยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ (Expertise) ที่มีตำแหน่งทางวิชาการ มีการศึกษาหรือมีผลงานวิจัยเกี่ยวกับป่าชุมชน จำนวน 2 คน นักวิชาการป่าไม้ จำนวน 2 คน ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับบริหารและระดับปฏิบัติการ จำนวน 2 คน ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านดงยาง 1 คนและตัวแทนจากชาวบ้านโดยคัดเลือกจากบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนได้เสียเกี่ยวกับป่าชุมชนจำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Samplings)

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

(1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน จากการประกอบพิธีกรรมและพฤติกรรมชุมชนหรือกลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน

(2) การบันทึกข้อมูลในการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านดงยาง

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-Depth interview) การบันทึกข้อมูล และการสังเกต เพื่อศึกษาสภาพปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนบ้านดงยาง

(2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยการผลการวิจัยที่ได้จากระยะที่ 1 และระยะที่ 2 มาสกัดหมวดหมู่ใหม่ให้เป็นปัจจัยเหตุปัจจัยผลตามลำดับของการเกิด (Birth order) เป็นฐานกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นจากเอกสาร ตำรา กฎหมาย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย โดยการจัดกลุ่มเนื้อหา (Grouping) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ (Descriptive)

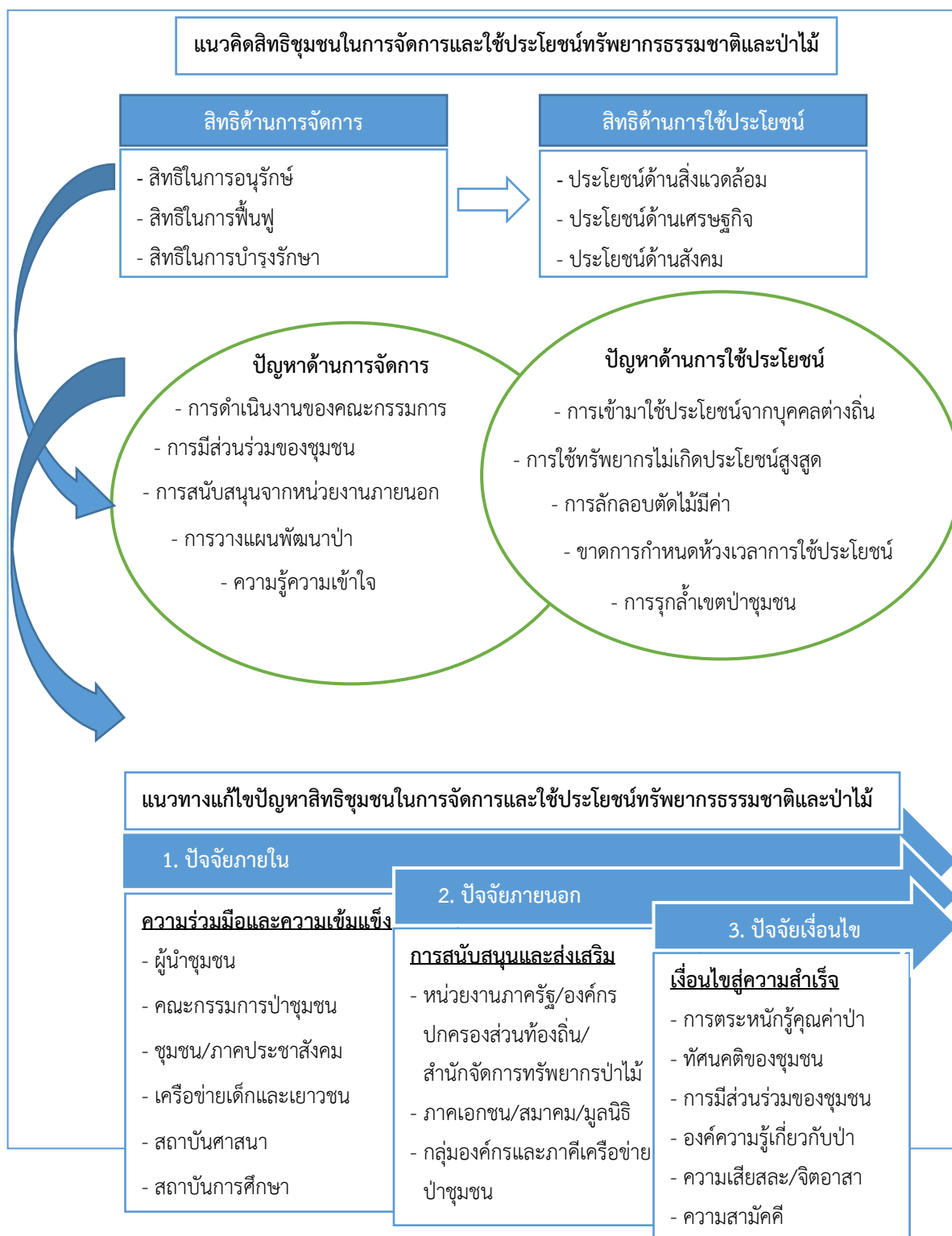
ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้บ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า หลักสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และป่าไม้ คือหลักอุดมการณ์ของกลุ่มคนที่รวมตัวกัน มีเป้าหมายร่วมกัน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นสิทธิตามธรรมชาติขั้นพื้นฐาน และเป็นอำนาจอันชอบธรรมของกลุ่มบุคคลโดยการใช้อำนาจอันนั้น จัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ด้วยการจัดการ บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืนและเท่าเทียมเป็นธรรมแก่ทุกคนในชุมชน โดยมีแนวคิดฐานคติในการจัดการและการใช้ประโยชน์ ดังนี้ 1) สิทธิในการจัดการ (Management) เป็นสิทธิที่ได้รับการรองรับจากกฎหมายให้มีอำนาจอันชอบธรรมในกระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ ปันฟู ดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ เป็นหลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ โดยแบ่งสิทธิในการจัดการออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการอนุรักษ์ (Conservation) คือสิทธิในการหวงแหนและป้องกันไม่ให้ใครมาทำลายทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ (2) ด้านการฟื้นฟู (Rehabilitation) คือสิทธิในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ที่เสื่อมโทรมให้กลับสู่สภาพปกติตามธรรมชาติ และความสมดุลของระบบนิเวศ และ (3) ด้านการบำรุงรักษา (Maintenance) เป็นสิทธิของชุมชนในการที่จะบำรุงรักษาป่าให้อยู่กับชุมชนให้ยืนยงยาวนานที่สุดด้วยรูปแบบและวิธีต่าง ๆ 2) สิทธิในการใช้ประโยชน์ (Utilization) คือสิทธิของชุมชนที่จะได้รับประโยชน์ และใช้ประโยชน์จากป่าในฐานะผู้อนุรักษ์ บำรุงรักษา ปันฟูทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ไว้ ประกอบด้วยประโยชน์ 3 ด้าน ได้แก่ (1) ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร เป็นแหล่งสมุนไพร อาหารป่า ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นานาชนิด และเป็นแหล่งให้อากาศที่บริสุทธิ์ของชุมชน (2) ประโยชน์ด้านสังคม ได้แก่ การสร้างความร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมในการจัดการป่าไม้เป็นการทำงานจิตอาสาเพื่อส่วนรวมอันส่งผลต่อความรักสามัคคีของชุมชน และ (3) ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ด้วยการเข้าไปหาเก็บของป่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน และสามารถนำไปขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการ และใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ด้านการจัดการ ประกอบด้วย ปัญหาด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชนที่มีการดำเนินงานยังไม่เป็นระบบแบบแผน ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ขาดเชื่อมโยงกลุ่มคนรุ่นใหม่ เด็ก และเยาวชน ปัญหาขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ปัญหาด้านการวางแผนพัฒนาป่าชุมชน และปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์ และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชน ด้านการใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย ปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนจากบุคคลต่างถิ่น ปัญหาการรุกร้าเขตที่ดินป่าชุมชน ปัญหาการลักลอบตัดไม้เศรษฐกิจและไม่มีค่าในป่า ปัญหาไม่มีข้อกำหนดช่วงเวลาชัดเจนในการใช้ประโยชน์จากป่าทำให้เกิดป่าเสื่อมโทรม ปัญหาขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้มีความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

วัตถุประสงค์ที่ 3. ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้พื้นที่ป่าชุมชนบ้านดงยาง ประกอบด้วยปัจจัย 3 ด้าน ได้แก่ (1) ปัจจัยภายในคือความร่วมมือและความเข้มแข็ง (2) ด้านปัจจัยภายนอกด้วยการสนับสนุนและส่งเสริม และ (3) ด้านปัจจัยเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จ โดยสรุปผลการวิจัยดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 หลักการ แนวคิด สภาพปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า หลักการสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ คือหลักอุดมการณ์ของกลุ่มคนที่รวมตัวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกันโดยชอบด้วยกฎหมาย และใช้อำนาจอันชอบธรรมของชุมชนนั้นจัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ในการจัดการ บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืนและเท่าเทียมเป็นธรรมแก่ทุกคนในชุมชน สิทธิชุมชนจึงเป็นอำนาจอันชอบธรรมที่ชุมชนพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสิทธิของชุมชนได้รับการรับรอง และคุ้มครองจากกฎหมายแม่บทและกฎหมายหลักที่สำคัญทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และจากพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ที่บัญญัติให้บุคคลหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้นย่อมต้องเป็นผู้มีสิทธิเหนือทรัพยากรนั้น ๆ สอดคล้องกับการศึกษาของ พงษ์สวัสดิ์ อักษรสวาสดี (Aksonsawas, 2015) ได้ทำการศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนตามฐานทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษากรณีในจังหวัดตาก พบว่า กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและรัฐธรรมนูญของไทยได้ให้การรับรองและคุ้มครองชุมชนและสิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว และนิตยา โพธิ์นอก (Phonok, 2014) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์นโยบายเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2547 – 2557 พบว่า ช่วง พ.ศ.2540 - 2549 นโยบายได้เปิดโอกาสให้กับสิทธิชุมชนมากขึ้น มีการรับรองสิทธิชุมชนเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญ ส่วนช่วง พ.ศ.2550 - 2557 สิทธิชุมชนได้รับการตอบสนองจากภาครัฐมากขึ้น นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า การใช้ประโยชน์ของชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าโดยหลักใหญ่ๆ แล้วชุมชนได้อาศัยประโยชน์จากป่าด้วยการเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร แหล่งสมุนไพร ให้อาหารที่บริสุทธิ์ ชุมชนได้เก็บหาของป่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน และสามารถนำไปขายสร้างรายได้สร้างเศรษฐกิจชุมชนอีกทางหนึ่ง อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมในการจัดการป่า เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ทำร่วมกันเพื่อส่วนรวมอันส่งผลต่อความรัก ความสามัคคีของชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมหลักทั้งสามด้านในการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน สอดคล้องกับปิยาภรณ์ นามไพร (Namprai, 2012). ได้ทำการศึกษาโครงสร้างภูมิเวศกับบทบาทของป่าชุมชน และการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ในด้านบริการเชิงนิเวศของพื้นที่ป่าชุมชนตำบลสงเปือย พบว่าลักษณะการใช้ประโยชน์ของชุมชนโดยรอบภายในตำบลสงเปือยเป็นการหาของป่าเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และเพื่อนำไปขายเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว และเป็นการใช้สอยประโยชน์จากการบริการเชิงนิเวศ ชาวบ้านได้อาศัยป่าดอนปู่ตาเป็นที่พึ่งทางใจเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์/สังคม กับระบบนิเวศไว้บนระบบนิเวศ และสอดคล้องกับปกรณ์ คมขำ (Komkham, 2014) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ป่าชุมชนบ้านช่องแคบ พบว่า ประชากรในชุมชนบ้านช่องแคบมีพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และในเชิงสังคมและวัฒนธรรม โดยปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการ ได้แก่ ปัญหาการดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชน การวางแผนพัฒนาป่าชุมชน ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชน ขาดการเชื่อมโยงกลุ่มคนรุ่นใหม่ เด็ก และเยาวชน ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และปัญหาการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าคณะกรรมการป่าชุมชนเมื่อมีการจัดตั้งขึ้นแล้วก็บริหารจัดการกันตามศักยภาพความรู้ความสามารถที่มียังไม่เข้าใจกฎ กติกา ระเบียบ รูปแบบการบริหารงานมากนัก การสร้างการมีส่วนร่วมก็เน้นที่ความสมัครใจของสมาชิกเป็นหลักซึ่งขาดการสร้างแรงจูงใจร่วมกัน คณะทำงานโดยส่วนใหญ่จะเป็นวัยทำงานและผู้สูงอายุอาจจึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยที่จะเชื่อมโยงกับคนรุ่นใหม่ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการสร้างความรู้ความเข้าใจในการทำงานทั้งในกลุ่มเด็กและเยาวชนตลอดถึงหน่วยงานภายนอกอีกด้วยที่จะเข้ามาสนับสนุนและทำหน้าที่ในการทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าร่วมกัน สอดคล้องอิทธิทธิ เป๊ะประภา (Paephrapha, 2018) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนป่าชุมชนหนองฮี จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนคือด้านความต้องการทักษะในการดูแลป่า ความรู้ที่ถูกต้องในการปลูกป่าทดแทน ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และด้านการสืบทอดเจตนารมณ์และผู้รับผิดชอบแก่คนรุ่นหลัง และสอดคล้องกับ สุพิมล ศรศักดิ์ และคณะ (Shonsakda et al. 2012) ได้ทำการศึกษารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า อุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ได้แก่ การขาดผู้นำ งบประมาณในการดำเนินงาน แนวทางในการปฏิบัติที่ดี กฎ กติกา ระเบียบ รูปแบบ การมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ จิตสำนึกและความเอาใจใส่ ปัญหาด้านการใช้ประโยชน์ พบว่า มีปัญหาการใช้ประโยชน์จากบุคคลต่างถิ่น การใช้ทรัพยากรป่าที่ไม่คุ้มค่า การลักลอบตัดไม้มีค่า การรุกรานเขตป่าชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าป่าชุมชนบ้านดงยางมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารป่าชนิดต่าง ๆ มีไม้มีค่ามากมาย เช่น ไม้พยุง ยางนา เป็นต้น ประกอบกับในบริเวณพื้นที่ป่าก็รายล้อมด้วยหมู่บ้านที่ใกล้เคียง จึงทำให้เกิดการรุกรานเข้ามาเก็บหาของป่าและเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากไม้มีค่าในป่า จนอาจทำให้ทรัพยากรป่าลดลงและเสื่อมโทรม ประกอบกับความรู้สึกหวงแหนหรือการเห็นคุณค่า และความเข้าใจที่ลึกซึ้งถึงประโยชน์ของทรัพยากรป่าของชุมชนยังมีไม่มากนักจึงทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างฟุ่มเฟือย ซึ่งสอดคล้องกับภาวดี ทะไกรราช (Thakairach, 2018) ได้ทำการศึกษาการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า สภาพบริบทของป่าชุมชนประสบปัญหาการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า สอดคล้องกับผกา มาศ มุลวันดี (Moonwandee, 2018) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนโกรกประดู่ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ล้วนเกิดมาจากคน ทั้งปัญหาตัดไม้เพื่อนำไปสร้างบ้านเพื่อขายเนื้อไม้หรือเพื่อทำฟืน ปัญหาการบุกรุกป่าเพื่อหาที่ทำกิน หรือแม้แต่ขายให้นายทุน ปัญหาการลักลอบขุดสมุนไพรไปขายแก่พ่อค้าโดยขุดไปทิ้งเหง้าถอนรากถอนโคน และสอดคล้องกับคมเดช จันโทริ (Jantori, 2010) ได้ทำการศึกษาปัญหาในการจัดการป่าชุมชนโคกสูง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ปัญหาในการจัดการป่า ได้แก่ การบุกรุกทำลายป่าชุมชน ปัญหาประชาชนขาดความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปัญหาประชาชนขาดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าชุมชนร่วมกัน

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ ประกอบด้วยปัจจัย 3 ด้าน คือปัจจัยภายในด้วยความร่วมมือและความเข้มแข็ง ปัจจัยภายนอกด้วยการสนับสนุนและส่งเสริม และปัจจัยเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งอาจเป็นเพราะปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้เป็นปัญหาที่มีความหลากหลายและมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย การแก้ปัญหาจึงต้องแก้ไขทั้งองค์ประกอบไปพร้อมกันทุกภาคส่วน ทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน การสนับสนุนจากภายนอก และเงื่อนไขสำคัญที่เป็นตัวแปรสู่ความสำเร็จ ซึ่งทั้งหมดต้องขับเคลื่อนไปด้วยกันการแก้ปัญหาจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ สอดคล้องกับ จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ (Puangngamchuen et al. 2013) ได้ศึกษาการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านทาป่าเปา พบว่าการจัดการป่าชุมชนตามหลักการพัฒนาการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสองปัจจัยใหญ่ๆ คือ ปัจจัยภายในคือผู้นำ มีวิสัยทัศน์และเสียสละ ปัจจัยภายนอก คือกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ของภาครัฐ การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ประสบการณ์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอก และสอดคล้องกับเตือนนภา ภูทอง (Putong, 2018) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า แนวทางการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนคือการขับเคลื่อนชุมชนด้วยกลุ่มมวลชน 5 ภาคี ได้แก่ คณะสงฆ์ ชุมชนกำนันผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ชุมชนผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี หัวหน้าส่วนราชการ และสภาเด็กและเยาวชน ความร่วมมือจากทุกฝ่ายทำให้เกิดกติกาชุมชนในพื้นที่ที่ชัดเจนและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของทุกภาคส่วน ประชาชนทั่วไปหันมาร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชนและมีส่วนในการอนุรักษ์จารีตประเพณีท้องถิ่นมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สิทธิชุมชนประกอบด้วยสิทธิในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การบำรุงรักษา และการใช้สิทธิประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้น ชุมชนคณะกรรมการป่าชุมชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรตระหนักรู้ถึงสิทธิที่มีอยู่และปฏิบัติให้เป็นไปตามสิทธินั้นในขอบเขตของการจัดการและใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกฎหมาย กฎระเบียบของรัฐ เพราะกระบวนการใช้สิทธิของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ต้องเกิดจากชุมชนรู้และเข้าใจสิทธิของตนเองและหน่วยงานภาครัฐเคารพสิทธินั้นของชุมชน แล้วประสานความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน

1.2 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัญหาสิทธิชุมชน ได้แก่ ปัญหาการดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชน การมีส่วนร่วม การขาดการเชื่อมโยงกลุ่มคนรุ่นใหม่ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การใช้ทรัพยากรป่าที่ไม่คุ้มค่า การลักลอบตัดไม้มีค่า ดังนั้น หน่วยงานของรัฐหรือภาคส่วนที่

เกี่ยวข้องควรเข้ามาเสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชน ควรออกระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อตกลงในการจัดการและใช้ประโยชน์ร่วมกัน สร้างภาคีการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ในด้านความรู้ในการบริหารองค์กร ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีทางการป่าไม้ ปฏิบัติงานสำคัญคนรุ่นใหม่ สร้างแรงจูงใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลป่าชุมชน

1.3 ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย ปัจจัย 3 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยภายในคือความร่วมมือและความเข้มแข็ง ปัจจัยภายนอกคือการสนับสนุนและส่งเสริม และปัจจัยเงื่อนไขคือหลักที่นำไปสู่ความสำเร็จ ดังนั้น ปัจจัยทั้ง 3 ด้าน คือความร่วมมือและความเข้มแข็งผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนชุมชน/ภาคประชาสังคม เครือข่ายเด็กและเยาวชน การสนับสนุนและส่งเสริม หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน กลุ่มองค์กรและภาคีเครือข่ายป่าชุมชน และเงื่อนไขสู่ความสำเร็จคือการตระหนักรู้คุณค่า ทักษะ ทักษะ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความเสียสละ และความสามัคคี องค์ประกอบเหล่านี้ทั้งหมดนั้นจะต้องหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวและขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กันจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ของชุมชนบ้านดงยาง ตำบลก่อเอ้ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานีเท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายพื้นที่ในการวิจัยให้กว้างขึ้นครอบคลุมระดับอำเภอและจังหวัดเพื่อให้เห็นภาพรวม ในความเหมือนและแตกต่างในข้อเปรียบเทียบของการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้

2.2 การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะสิทธิชุมชนในประเด็นการจัดการและการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้เท่านั้น ควรมีการศึกษาวิจัยถึงการจัดการที่เป็นแนวทางในการลดการพึ่งพิงป่า การเพิ่มมูลค่าและการแปรรูปให้กับผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรป่าชุมชน

References

- Aksonsawas, P. (2015). *Community rights based on natural resources: a case study in Tak province* (Doctor of Laws Thesis. Faculty of Law). Bangkok: Thammasat University.
- Bunnak, C. (2011). *Concept on resource management: Foreign experience and thailand concept the knowledge survey book series for thailand reform*. Nonthaburi: Office of Reform.
- Choosakul, S. et al. (2007). *Isan community education rights project* (research report). Research Fund (TRF).

- Community Forest Management Office. (2011). *Handbook of implementation of the department of forestry's community forest project guidelines*. Bangkok: Royal Forest Department.
- EnLAW. (2019). *Situation of human rights in the environment and natural resources under the NCPO government*. The Environmental law foundation. Retrieved from <https://enlawfoundation.org/newweb/wp-content/uploads/years-NCPO-Envilaw Policy.pdf>
- Intachaiwong, O. (2017). Community rights in management, maintenance and utilization of natural resources and the environment. *Law and Local Society Journal*. 1(1), 171-193.
- Jantori, K. (2010). *Peoples Participation in the Management of Khok Sung Community Forest, Ban Nong Ko, Moo 12, Khok Phra Subdistrict, Kantharawichai District, Maha Sarakham Province* (Master's Thesis). Graduate school: Maha Sarakham Rajabhat University. Maha Sarakham.
- Komkham, p. (2014). Forest resource utilization behavior: a case study of Ban Chong Khae community forest Tha Sao Subdistrict, Sai Yok District, Kanchanaburi Province. *Academic Services Journal Prince of Songkla University*. 25 (3), 92-97.
- Maliwan, W. et al. (2018). Guidelines for promotion of participation in the Khao Khlung community forest management, Khao Khlung sub-district, Ban Pong District Ratchaburi. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 10 (1), 694-708.
- Moonwandee, P. (2016). The use of Krok Pradu Community Forest, Khok Klang Subdistrict, Lam Plai Mat District Buriram province. *Academic Journal of Buriram Rajabhat University*. 8(1), 15-26.
- Namprai, k. (2012). *Landscape structure and roles of community forests and human utilization in the area of ecological management services: A case study of Songpaeo community forest Kham Khuean Kaeo, Yasothon Province*. (Master's Thesis) faculty of Architecture: Chulalongkorn University. Bangkok.
- Ostrom, Elinor. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York: Cambridge University Press.
- Paephrapha, T. (2018). Community Forest Management: A Case Study of Nong Hi Community Forest, Suea Tao Subdistrict, Chiang Yuen District. Maha Sarakham Province. *Journal of the Graduate School of Asia*. 8 (special edition), 29-39.

- Phonok, N. (2014). *Community and rights in natural resources and the environment*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Puangngamchuen, J. et al. (2013). Development of People Participation Model in Community Forest Management: A Case Study of Ban Pa Pao, Tha Pla Duk Subdistrict, Mae Tha District, Lamphun Province. *KMUTT Research and Development Journal*. 36 (2), 122–125.
- Putong, D. (2018). Community forest management for sustainability by using public participation processes and local customs in the northern region, strength of the Khong Khong people, Phrao District, Chiang Mai Province. *Journal of administrative and management*. 6 (2), 80-94.
- Satianthai, S. (1995). *Rights and problems of natural resources in shared categories*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Satyawatana, C. (2003). *Rights of indigenous communities lanna: A case study of the Lua Yuan Lue Pakakayo community (Kareing) in Nan province, Chiang Rai and Chiang Mai*. Bangkok: Nitidham.
- Community dynamics (p. 34). Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Shonsakda S, et al. (2012). Model and process of community forest conservation in Ubon Ratchathani Province, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubon Ratchathani Campus. *Journal of MCU peace studies*. 1(2), 11-28.
- Sinthipong, U. (2015). Local Community and the Participation in the management of natural resources for sustainable use. *Executive Journal*. 35 (1), 104- 113.
- Sukwong S. (2008). *Community forest management: for people and for forests*. Bangkok: Thawiwat Printing Co., Ltd.
- Thakhairach, P (2018). Community forest management in the watershed class 3 watershed area, Sisaket Province, by the participation of people. *Journal of Sisaket Rajabhat University*. 12 (3), 108-122.
- Ubon Provincial Statistical Office. (2019). *Ubon Ratchathani Province analysis report 2015 – 2018*. Retrieved from http://osthailand.nic.go.th/masterplan_area/userfiles /file%20Download/report.pdf